

STATENS MONOPOLHANDEL

PAA GRØNLAND

P. P. SVEJSTRUP

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/nto/nto_3rk-PDF/nto_3rk_0041_91591.pdf

pdf genereret den : 25-1-2006

STATENS MONOPOLHANDEL PAA GRØNLAND

AF P. P. SVEJSTRUP

I. MONOPOLETS BEGRUNDELSE

DET økonomiske Arbejde, som for 200 Aar siden paabegyndtes i Grønland, var oprindelig direkte knyttet til Missionsarbejdet og tilsigtede at skaffe Midler til Missionens Underhold. Hans Egede og hans Mænd var præget af ideelle Ønsker om paa alle Omraader at gavne den oprindelige Befolkning, men der kom snart andre, der efter Tidens almindelige Principer søgte at faa økonomisk Fordel af Samhandelen, og disse to Synsmaader overfor Kolonisationsarbejdet har i det 18de Aarhundrede krydset og delvis modvirket hinanden. Efter at Staten i 1773 havde overtaget Handelen, blev de humane Principer herskende, og allerede i den Forordning af 1782, hvor Staten trak de principielle Linier for Forholdet mellem de danske og Grønlænderne op, er der lagt megen Vægt paa at beskytte og udvikle Befolkningen; det hedder saaledes i § 2: »Købmanden bør drive en ikke mindre forsigtig end redelig Handel med Grønlænderne og derhos anvende al mulig Klogskab og Iver for at sætte dem tilbørlig i Virksomhed oplive deres Flid og befordre deres Opkomst«, og disse Synspunkter har været vejledende for Monopolets Mænd i de følgende Menneskealdre.

Da Liberalismen sejrede i Midten af det 19de Aarhundrede og fik Monopolerne i det øvrige Kongerige afskaffet, kom ogsaa Monopolhandelen paa Grønland under Debat. Der blev nedsat forskellige Grønlandskommissioner, og der var i disse spredt Stemning for enten at ophæve Monopolet helt eller blot for visse Distrikter. Den førende Personlighed i Bestræbelserne for Fortsættelsen af Monopolpolitiken var Dr. Rink, der stærkt fremhævede Danmarks Pligter som Formyndere for de indfødte. De Grunde, der har været afgørende for at et iøvrigt liberalt indstillet Danmark stadig har beholdt Handelsmonopolet i Grønland, er i Hovedsagen følgende:

1) Landets Udstrækning og Befolkningens Spredthed. Der boede ved den første Folketælling i 1805 paa Grønlands Vestkyst 6046 og denne Befolkning var i 1930 vokset til 15185. Paa Østkysten var Befolkningstallet i 1901: 436 og i 1930 steget til 851. Afstanden fra den nordligste til den sydligste Boplads paa Vestkysten er $14\frac{1}{2}$ Breddegrad — over et Par Hundrede Mil — og Befolkningen er fordelt over 160 Bopladser, hvoraf 114 har under 100 Beboere, 38 fra 100 til 300 og 8 mellem 300 og 700. Afstanden mellem de enkelte Bebyggelser er meget store, og der er derfor ikke megen Mulighed for Konkurrence, der vil snarere være Valg mellem offentligt og privat Monopol. Hertil kommer, at de store Transportomkostninger baade mellem Bebyggelserne indbyrdes og mellem Grønland og Danmark bevirker, at der uden Statsmonopol ikke er Sikkerhed for konstant Besejling og Forsyning af alle Distrikter med de nødvendige Produkter.

2) Landets naturlige Fattigdom paa Erhvervsmuligheder. Den beboede Del af Grønland er fyldt af Bjærge og ligger mellem Indlandsisen og Havet. Klimaet er saa koldt, at man intetsteds kan faa nogen af de almindelige Kornsorter moden. De Strækninger, der kan opdyrkes til Græs og Vinterfoder, er overalt smaa og begrænser Muligheder for Faareavl i større Udstrækning. Den grønlandske Befolkning har da ogsaa hidtil søgt sit Udkomme paa Havet og da hidtil særlig ved Sælfangst; i de senere Aar har Sælfangsten været i Tilbagegang, men en ret brat Stigning i Vandets Temperatur har medført betydelig Torskerigdom og store Fiskemuligheder; men om Vandets forhøjede Temperatur og dertil knyttede Rigdom paa Torsk vil vare, er meget tvivlsomt, og man ønsker fra dansk Side at bevare de faa og smaa Erhvervsmuligheder, der iøvrigt findes, for den indfødte Befolkning.

3) Danmarks Ansvarsbevidsthed overfor den grønlandske Befolkning. For 200 Aar siden levede Grønlænderne paa et rent Stenaldertrin. Man havde kun faa Hjælpemidler som Kajakken og Slæden og var i høj Grad afhængig af Naturens Luner. Befolkningen var primitiv og vilde let kunne udnyttes af driftige og hensynsløse Handlende. Ved at opretholde Handelsmonopolet undgik man en saadan Udnyttelse til privat Fordel og skabte Mulighed for en Opdragelse af Befolkningen fra det primitive Standpunkt til Ligestilling med Europæerne.

I det tyvende Aarhundrede har Monopolhandelen været underkastet Debat i Rigsdagen ved forskellige Lejligheder. Saaledes

har man i Aarhundredets første Aar kritiseret Handelens Virke-
maade og krævet Principer anvendt, der laa den private Handels
nærmere. Dette førte i 1906 til Nedsættelse af en Kommission af
specielt handelskyndige; denne fremkom med Forslag, hvorefter
de hidtil anvendte sociale og humane Synspunkter skulde er-
stattes af mere merkantile; dette vandt ikke Tilslutning og blev
ikke gennemført. I 1920 blev der nedsat en ny Kommission, sær-
lig bestaaende af grønlandskyndige, baade af danske og Grøn-
lændere, og dennes Betænkning, der afgaves 1921, dannede i de
følgende Aar Grundlaget for den offentlige Forhandling om den
danske Grønlandspolitik og førte i 1925 til Loven om Grønlands
Styrelse. Grundtanken i Loven er, at de grønlandske Erhvervs-
muligheder skal forbeholdes Grønlænderne, og at Monopolet skal
opretholdes indtil videre; dette fik sit Udtryk i Lovens § 21: »Al
Handelsvirksomhed paa Grønland skal have til Formaal at
fremme den grønlandske Befolknings økonomiske Vilkaar og er
forbeholdt den danske Stat under Indenrigsministeriets Ledelse.
Dog skal der være Adgang til fri Handel mellem Grønlænderne
indbyrdes.«

II. MONOPOLETS SALGSPOLITIK I GRØNLAND

Før Kolonisationsarbejdet begyndte var Sælen Basis for Eski-
moernes Eksistens. Kødet og Indvoldene blev spist; Skindet be-
nyttedes til Klæder, Fodtøj og Sommertelte og var et uundværligt
Hjælpemiddel til Forarbejdelse af Fangst- og Erhvervsredskaber.
Spækket benyttedes til Lys og Varme. Monopolhandelen begyndte
med at købe det Spæk, Befolkningen kunde undvære, og solgte
til Gengæld helst de Varer, der var mest Brug for, idet man suc-
cessivt gik over til flere europæiske Produkter. Noget af det før-
ste, den indfødte Befolkning interesserede sig for, var Skyde-
rekvisitter og Ammunition, idet Fangsten derved lettedes. I Ti-
dens Løb er Antallet af europæiske Produkter udvidet, saaledes
med Manufaktur og Isenkram og med mindre nødvendige Varer
som Kaffe, Sukker og Tobak. Med den stigende Forbindelse er
Grønlændernes Behov af vore Produkter, herunder ikke mindst
af kulhydratholdige Næringsmidler, saasom groft Rugmel, Skibs-
brød og Skonrogger, øget.

Efterhaanden som de europæiske Produkter anvendtes mere og
mere, maatte det være en Pligt for Monopolet at have tilstrække-
lige Forsyninger til at imødegaa alle Vanskeligheder, herunder

at Besejlingen kunde slaa fejl enten paa Grund af Ishindringer eller Skibsforlis. Man udarbejdede derfor Prislister, de saakaldte Takster, over de almindelige Varer, og disse forpligtede man sig til at holde paa Lager i saa stor Mængde, at det gennemsnitlige Behov var dækket et Par Aar frem i Tiden. I Aarenes Løb er stedse flere Varer optaget i Taksten. Der er nu 12 Kolonisteder i Vestgrønland, hvor det største Antal Varesorter findes, og 51 mindre Handelspladser (Udsteder) med mindre Lagre og et ringere Udvalg. Udstederne forsynes fra Kolonierne og disse igen fra Danmark. Igennem denne Ordning har den største Nød været udelukket baade i Tilfælde af, at Fangsten skulde slaa fejl, og at Skib med Forsyninger skulde udeblive.

Vedrørende Monopolets Prispolitik maa der sondres mellem Indkøbene i København og Salget i Grønland. Indkøbene blev oprindeligt foretaget sammen med Indkøbene til Færøerne, men efter at denne Monopolhandel blev ophævet, købte Staten alene til Grønland. Man har rejst Spørgsmaal om, hvorvidt Staten har givet højere Indkøbspriser end en tilsvarende privat Handel; dette synes ikke at have været Tilfældet. Institutet for Historie og Samfundøkonomi har til sin Undersøgelse af Forhold mellem Priser og Lønninger i Danmark 1855—1913 benyttet de af den grønlandske Handel betalte Regninger, og det har vist sig, at Indkøbspriserne, baade hvad angaar Forholdet fra Aar til Aar, og hvad angaar de forskellige Varegrupper, har staaet i et meget rimeligt Forhold til Mæglernes Priskurant.

Salget i Grønland sker for alle Varers Vedkommende til Priser, der fastsættes samlet for en længere Periode ad Gangen, i nogle Tilfælde for 5 Aar og i et enkelt Tilfælde (1904—19) for 15 Aar, i den senere Tid for eet Aar. Priserne forandres kun ved Overgang mellem Finansaarene og bliver som Regel fastsat paa Grundlag af det foregaaende Aars Indkøbspriser med et Procenttillæg, der er forskelligt for de forskellige Varegrupper. Formaalet med det forskellige Procenttillæg er udpræget socialt, idet de Varer, som er mest nødvendige for Grøn-lænderne, faar et forholdsvis lille Tillæg, medens Varer, som man mener er mindre nødvendige, faar et forholdsvis stort Tillæg. Befolkningens Indtægter varierer stærkt med Fangstperioder og Fangstheld, og da den lever eller maaske rettere levede i høj Grad i Øjeblikket, kunde det hændes, at en heldig Fangst i for høj Grad blev omsat i Kaffe og Kandis. Naar man har gjort Erhvervsredskaber og Husbygningsmateriel relativt billige og

Varer som Kaffe og Tobak relativt dyre og stadig fastholder dette Princip, leder man Befolkningens Efterspørgsel fra de sidstnævnte til de førstnævnte Varegrupper og modvirker det primitive Menneskes høje Vurdering af Øjeblikket og lave Vurdering af Fremtidens Behov og Muligheder.

Naar man gennemgaar Monopolhandelens Indkøbs- og Udsalgspriser for de sidste 2 Menneskealdre, vil man konstatere, at Priserne i Grønland har været mere konstante end i Danmark, og Konjunktursvingningerne har alene som Følge deraf været svagere. Her har Monopolet utvivlsomt gjort Nytte, idet den primitivt indstillede Befolkning er tilbøjelig til at nyde Fordelene ved gode Tider uden at sikre sig tilstrækkeligt mod Prissvingninger, og det maa yderligere erindres, at Grønlænderne har vanskelige Konjunkturer at kæmpe imod i Naturforhold, i de vekslende Isforhold og den varierende Forekomst af Fangst dyr og Fisk, og derfor kun har en lille Modstandskraft overfor Konjunktursvingninger, der stammer fra Europa. Det er nævnt, at Monopolets Priser ikke forandredes 1904—19, og Grønland er maaske det eneste Land i Verden, hvor baade Forsyninger og Priser holdtes konstant gennem hele Krigsperioden. Det er klart, at naar man i Krigsaarene holdt Priser, der var fastsat paa Grundlag af Indkøbspriserne 1903—04, saa dreves den paagældende Forretning med stort Tab, men dette blev opvejet gennem de store Fortjenester, der opnaaedes ved Salg af grønlandske Produkter. Under Efterkrigsaarenes Depression har Grønland paa tilsvarende Maade været holdt fri af den nedadgaaende Konjunktur. De forskellige Konjunkturstadier er kommet til Udtryk paa Monopolhandelens Regnskaber, men ikke i Forholdet mellem Monopolet og Befolkningen. Bagved denne Fremgangsmaade ligger Tanken om, at hverken ekstra store Fortjenester eller Nød eller Fattigdom er sunde Betingelser for Udviklingen af Befolkningens kulturelle Niveau, men at den kulturelle Udvikling trives bedst under jævne, men konstante økonomiske Kaar, og denne Stabilitet har man kunnet skabe ved Hjælp af Monopolet.

Betragter man de Procenttillæg, der lægges til Indkøbspriserne for at opnaa Takstprisen, nærmere, vil man se, at de i en længere Periode har ligget mellem 0—15 pCt. (Erhvervsredskaber, Byggematerialer) og 50—66 pCt. (Tobak og Spiritus) og i Gennemsnit mellem 25 og 35 pCt. Et saadant Procenttillæg er imidlertid langt fra tilstrækkeligt til at dække Monopolets Generaludgifter fra Varen købes paa det frie Marked til den sælges i Handelens Butikker

i Grønland. Generaludgifterne kan deles i Udgifterne i Danmark, Besejlingen og Udgifterne i Grønland. Handelens Udgifter i København maa nærmest sammenlignes med tilsvarende Udgifter i en privat Forretning af lignende Størrelse. Arbejdere og Haandværkere lønnes overensstemmende med tilsvarende Lønninger i København, og Lønningerne til de overordnede Funktionærer i København har været i Niveau med tilsvarende Lønninger for andre danske Tjenestemænd og paa ingen Maade paa Højde med tilsvarende Stillinger i en privat Forretning. Besejlingen har været forholdsvis kostbar, idet Varerne er transporteret i smaa Skibe, og disse har indtil de senere Aar væsentlig været Sejlskibe, der sjældent har gjort mere end to Rejser aarligt; man maa her erindre særlige Forhold, saasom den farlige Sejlads i Is og Storm, de smaa grønlandske Havne, Koloniernes smaa Behov udtrykt i Tons og Ønsket om at fordele Risikoen ved den farlige Besejling paa et Antal Skibe; et Forsøg, der for en Snes Aar siden gjordes paa at oprette en Stabelplads i Egedesminde blev hurtigt opgivet. Det er ikke udelukket, at den af Staten foretagne Besejling har været noget dyrere end en tilsvarende Besejling foretaget af et privat Rederi, men det maa erindres, at Staten har stillet meget strænge Krav med Hensyn til Skibenes Sødygtighed og Evne til at sejle i Is; herved er Driftsudgifterne pr. Aar formentlig blevet noget større, medens Havaririsikoen vel er tilsvarende mindre.

Driftsudgifterne i Grønland har været relativt store; dels maa der paa Grund af Befolkningens Spredthed være forholdsvis mange Handelsfunktionærer, dels maa Varerne transporteres fra Kolonierne til de fjerntliggende Udsteder og endelig maa der paa Grund af den økonomiske Politik, der tilsigter altid at have tilstrækkelige Forsyninger, være store Lagerudgifter. Lønningerne til det overordnede Personale er bestemt af Lønningerne for tilsvarende Grupper Tjenestemænd indenfor Staten (f. Eks. indenfor Post eller Jernbaner); gennem det faste Lønningssystem bliver Tjenestemændene ikke interesseret i at presse det mest mulige ud af Grønlænderne, men de har paa den anden Side heller ikke den Spore til at opnaa det største Udbytte for Forretningen, som den tantiemelønnede Privatfunktionær har. Lønningerne til de fastansatte Grønlændere er forholdsvis lave, men dette maa ses i Forbindelse med den lave Arbejdspræstation i Forhold til Europæere, Muligheden for at skaffe sig grønlandske Fødevarer og i det hele i Forhold til Kolonilønninger andetsteds i Verden; efter de senere Aars stærke Udvikling paa alle Omraader vil en

Lønforhøjelse for det underordnede Personale være rimelig og sikkert komme, saa snart Tiderne bedres.

Hvis man vil sammenligne Forholdene under Monopolet og og under en tænkt fri Konkurrence, vil der vise sig følgende Forskelligheder: 1) Sikkerheden for, at Forbrugsvarerne er til Stede; under fri Konkurrence vilde en saadan Sikkerhed ikke have, idet en privat Forretningsmand kun vil besejle en Handelsplads, hvis der er Mulighed for Fortjeneste, og han vil kun levere saa store Mængder, som kunde betales uden Hensyn til, om det var nok til at imødegaa Trangstider. 2) Monopolets relativt lave Priser; det er nævnt, at Generaludgifterne som Følge af Grønlands store Udstrækning og fjerne Beliggenhed maa være store, og de er faktisk større end det Tillæg, Monopolet forlanger. Ved fri Konkurrence maatte Priserne derfor forhøjes, og det vilde for Grønlænderne mere end opveje, at de f. Eks. kunde faa mere for deres Ræveskind (jfr. senere). 3) Den sociale Prispolitik, der bevirker, at Efterspørgselen forskydes i Retning af nødvendige Forbrugsvarer og bort fra mindre nødvendige Genstande, kunde ikke gennemføres under fri Konkurrence, og man vilde under en saadan formentlig opleve, at der blev solgt mange mindre nødvendige Varer, saaledes at den økonomiske Modstandskraft formindskedes. 4) Begrænsningen af de fra Verdensmarkedet kommende Konjunktursvingninger.

III. STATSMONOPOLETS INDKØBSPOLITIK I GRØNLAND

De Priser, Monopolhandelen giver Grønlænderne for deres Produkter, er kun i mindre Grad bestemt af, hvad de paagældende Varer senere kan udbringes til paa Verdensmarkedet, men mere af det Arbejde, Grønlænderen har haft med Fremskaffelsen af det paagældende Produkt, af den paagældende Egns Behov for Indtægtsmuligheder og af Statens Ønske om at fremme eller hemme Udviklingen af en bestemt Erhvervsgren. Man har fra Statens Side ønsket, at Grønlændernes Overgang fra Naturaløkonomi til Pengeøkonomi skete successivt, og at Befolkningen lidt efter lidt blev ledet fra at se Jagten som deres Hovedbeskæftigelse og til at lægge Hovedvægt paa Erhverv som Fiskeri og Faareavl, og et Hovedmiddel til at bestemme Udviklingens Hastighed er de Priser, Monopolet giver Grønlænderne for deres Produkter. I denne Forbindelse skal nævnes Priserne for Blaareveskind. En Grønlænder faar for et 1ste Klasses Blaareveskind 25 Kr., og det

er en passende Betaling i Forhold til den Anstrængelse, der er forbundet med Fangsten og i Forhold til, hvad de kan tjene ved at anvende Tiden til andet Arbejde. Hvis man gav mere, vilde en større Del af Grønlænderne gaa paa Rævefangst, og man havde større Mulighed for, at der faktisk skete en Rovdrift af Bestanden. Monopolet kunde i og for sig godt give mere, og det er nævnt, at et 1ste Klasses Blaaræveskind paa Auktionen kan indbringe 1000 Kr. De to Tal kan dog ikke sammenlignes, fordi der bliver indkøbt indtil et Par Tusinde Blaaræveskind aarligt, men kun solgt mellem 4 og 7 som 1ste Klasse, d. v. s. langt den største Del af de indkøbte 1ste Klasses Skind bliver solgt som 3die og 4de Klasse. Men selv om man foretager Sammenligningen paa Grundlag af samme Skind, vil man have en Indkøbspris paa 25 Kr. overfor en Salgspris, der kan være et Par Hundrede Kr. Det er paastaaet, at det er Udbytning, men jeg kan ikke være enig heri, fordi den paa-gældende Fortjeneste kommer Grønlænderne til Gode gennem forholdsvis lave Priser paa andre Varegrupper, f. Eks. de i forrige Afsnit nævnte. Man kunde maaske sige, at Monopolhandelen anvender en anden Kalkulationsform, idet den lader Generaludgifterne fordele paa de Erhvervsgræne, der bedst kan bære dem. Den store Fortjeneste, Monopolet har paa Blaaræveskind, naar der sammenlignes med Privaterhverv, maa f. Eks. ses i direkte Relation til de store Tab, Styrelsen har paa Træ og Erhvervsredskaber, forudsat, at alle Grupper bærer en sædvanlig Andel i Generaludgifterne. Ræveskindenes store Betydning for Grønlands Økonomi medfører ogsaa Ønsket om, at Dyrene kun fanges paa de Aarstider, hvor Pelsen er værdifuldest; dette har Grønlænderne ogsaa indset, og begge Landraad (den øverste Folkerepræsentation) har godkendt ret vidtgaaende Fredningsbestemmelser — et Tegn paa, at Befolkningen er ude over det primitive Jægerstade, hvor Dyrene slaas ned, naar de kommer indenfor Rækkevidde.

Af andre Produkter, der har haft Betydning som Indtægtskilder, maa nævnes den af Spæk og Lever fremstillede Tran og Olie. Tran har tidligere gennem mange Aar været en efterspurgt Vare, idet den benyttedes baade til Belysning og til Garveribrug. Da Trannen gennem Aarhundreder fremstilledes af Spækket fra Havpattedyrene, og da disses Antal var formindsket gennem hensynsløs Jagt, holdt Trannen sig i gode Priser til over Midten af det 19de Aarhundrede og gav Monopolet Mulighed for at give Overskud. I de sidste Par Menneskealdre er dette Forhold ændret.

idet Tran er vanskeligere at sælge, fordi man er gaaet over til Anvendelse af mineralske Olier paa stedse flere Omraader. Tranpriserne har derfor været faldende. Monopolet har imidlertid fra Halvfjerserne i forrige Aarhundrede til 1919 holdt Indkøbspriserne for Sælspek og Hajlever konstant, hvorved er opnaaet, at Grønlænderne har kunnet drive deres Erhverv uafhængigt af Konjunkturerne; dette har igen medført, at hele Følgen af Prisnedgangen er kommet til Udtryk paa Monopolets Regnskaber som et stigende Underskud. Da saa Højkonjunkturerne kom med Verdenskrigen, steg Tranprisen stærkt; denne Stigning er ikke kommet Grønlænderne til Gode, men er havnet som Overskud paa Statsregnskabet.

Da Spek og Lever lige til det sidste Aarti har været Grønlændernes væsentlige Salgsprodukt, har man overvejet at gaa over til Fremstilling af animalsk Olie. Dette er i Overensstemmelse med Tidens almindelige Tendens for Raastofleverandører til at foretage videre Bearbejdelse af Raastoffer for derved at opnaa øget Fortjeneste. Det var imidlertid vanskeligt, fordi der til Oliefremstilling kræves frisk Spek, og saadant findes ikke noget Sted paa Kysten i saa stor Mængde, at det kan lønne sig at bygge en Fabrik. Man fandt derfor paa at konservere Spek og Lever ved Nedsaltning, og man kunde nu sende en Vare hjem, der egnede sig til Oliefremstilling; omkring 1921 byggedes der en Oliefabrik paa Handelens Plads i København. Her kunde man fremstille en renere og derfor lettere sælgelig Vare, og man opnaaede yderligere Fordele ved, at der af samme Kvantum Raavare ved Maskinernes Hjælp kunde fremstilles mere Olie, end der tidligere kunde fremstilles Tran. Med de sidste Aars faldende Priser, bl. a. som Følge af den store Hvalfangst i Sydishavet, giver ogsaa Oliefremstillingen nu Underskud. Man kunde rejse Spørgsmaalet, om ikke en saadan Fabrikation burde standses eller Indkøbsprisen i Grønland væsentlig nedsættes; det sker ikke, fordi man derved vilde berøve Befolkningen i store Distrikter deres Indtægtsmuligheder, og Staten foretrækker at holde Virksomheden i Gang og tage det forholdsvis mindre Underskud fremfor at have Grønland som en stor Fattiggaard.

Spekproduktionen har i de senere Aar været i Tilbagegang i Sydgrønland; om dette skyldes den stærkt stigende Fangst ved Ynglepladser i det aabne Hav (f. Eks. i Storisen ved Østkysten) eller den Kendsgerning, at Havets Temperatur ved Sydgrønland nu er nogle Grader højere end tidligere, er usikkert. Sam-

tidig med Sælens Tilbagegang og Vandets Temperaturstigning har Torsken vist sig i store Mængder, og man har derfor fra dansk Side intet haft at indvende mod, at Grønlænderne gik over fra at være Jægere (Fangere) til at være Fiskere. Det var en ret stor Overgang, fordi det blandt visse Grønlændere ansaas for at være finere at være Fanger end at være Fisker, og fordi Befolkningen var ukendt med Arbejdet ved at omdanne Torsken til Saltfisk (ev. Klipfisk). Man maatte derfor tage et Tab for Staten dels ved i Overgangstiden at give forholdsvis høje Priser for de Torsk, man købte, og dels ved at lade hele Behandlingen foregaa for Statens Regning. Det er herved lykkedes at fremstille en Vare, der staar paa Højde med tilsvarende Produkter fra andre Lande, og man har nu lært Befolkningen selv at tilberede Saltfisken, hvorfor Prisen nedsattes til, hvad Markedet og Omsætningerne kan yde, saaledes at Grønlænderne stilles nogenlunde paa samme Maade som Fiskerbefolkningen andetsteds. Om man helt kan undgaa Tab paa dette Produkt er tvivlsomt, fordi Transporten spiller en større Rolle i Grønlands Økonomi end i andre Landes.

Der er i de sidste 10—20 Aar sket en mægtig Udvikling af de grønlandske Torskefiskerier. For ca. 20 Aar siden fangedes der kun Torsk i større Mængde paa enkelte Steder (Sarfanguak og Fiskenæsset), og Produktionen af Saltfisk spillede ingen Rolle for Grønlands Økonomi. Siden 1917 har Torsken vist sig i stadig større Mængder og i stedse flere Distrikter, og nu er en stor Del af Sydgrønlands Befolkning gaaet over til væsentlig at leve af Torskefiskeri. Fra 1917 til 1925 er Monopolets Indkøb af Torsk steget fra 100 000 til 1 000 000 kg, og siden 1925 er Produktionen gaaet op fra 1 Mill. til 7 à 8 Mill. i de sidste Par Aar. Saafremt man kunde være sikker paa, at Forekomsten af Torsk vilde være nogenlunde konstant, vilde Befolkningen i Sydgrønland have taalelige Erhvervsvilkaar, men det maa erindres, at Torsken kan forsvinde lige saa hurtigt som den er kommet, og Spørgsmaalet bliver da, hvilke andre Muligheder der er.

Man har nævnt Helleflynderen, der forekommer omkring Kolonien Holstensborg. Til Udnyttelse af denne værdifulde Fisk er der bygget et mindre Henkogningsanlæg, men da Forekomst af Helleflynder er begrænset, og da man maa frygte, at den er ved at blive fisket op af de udenlandske Skibe, der fisker ude paa Bankerne, tør man ikke bygge nogen Fremtid paa en stærkere Fangst; Laksen forekommer spredt i mange af Elvene, men intet-

steds i saa store Mængder, at den kan gøres til Genstand for rationel Udnyttelse. Hellefiskene ved Jakobshavn findes kun forholdsvis lokalt. Større Forventning kan man stille til Hajen, der forekommer i betydelige Mængder langs hele Kysten. Af Hajen kan Leveren bruges til Fremstilling af Hajleverolie, og der kan af Skindet fremstilles et smukt og holdbart Produkt; hvis Hajskind kunde komme til almindelig Anvendelse i de kommende Aar, vilde den grønlandske Befolknings Fremtid være nogenlunde betrygget.

Da man ikke tør bygge Fremtiden paa ovennævnte faa Muligheder, har Monopolets Ledere søgt at faa Grønlænderne til at interessere sig for Faareavl, og allerede i 1915 overførtes et Par Hundrede Moderfaar fra Island til Julianehaabs Distrikt. Det har ikke været nogen let Opgave at vejlede et oprindeligt Jægerfolk i Overgang til Faareavl, idet Instinkt og Opdragelse hos Jægere er anderledes end hos Hyrdefolk. Forsøgene er imidlertid lykkedes godt, saaledes at der nu findes over 7000 Faar i Julianehaab Distrikt, og der er for nylig bygget et moderne indrettet Slagteri. I 1931 har man paabegyndt Faareavl i Godthaab Distrikt, idet der er tilstaaet en ung Grønlænder, der er uddannet paa Nordisland, en ret betydelig Støtte til Anskaffelse af Moderfaar og til Husbygning. Fra Ledelsens Side er man klar over, at det kan give Bagslag, hvis man forsøger at forcere Udviklingen af Faareavlen for stærkt frem. Vanskelighederne bestaar særlig i Fremskaffelsen af tilstrækkelige Mængder Vinterfoder, og Betingelsen for at udvide Faareavlen er derfor Anlæg og Pasning af tilstrækkelige Hjemmemarker. Dette er en ret vanskelig Opgave, fordi de Jordstykker, der egner sig til Opdyrkning, er smaa og spredt beliggende, og Transportproblemet faar derfor en afgørende Betydning for Økonomien.

Foruden de nævnte Erhverv er der i det bjergrige Land Mulighed for Minedrift. Heraf driver Monopolet selv kun et Kulbrud, der skaffer Grønlænderne og delvis Skibene det nødvendige Brændsel, medens de dyre Transportomkostninger forhindrer lønnende Kuleksport. Ved Siden heraf har den danske Stat givet Koncession til 2 Mineselskaber, nemlig »Grønlands Minedrift A/S« og »A/S Kryolith Mine- og Handelsselskabet«. Førstnævnte fik allerede før Krigen Koncession paa at udnytte en hel Række Mineraller. Der stillede store Forventninger til dette Selskab, fordi man troede af smaa Forekomster at kunne slutte sig til store Naturrigdomme. Man paabegyndte Brydning af baade Kobber og

Grafit og Udbyttet syntes i Krigsaarene tilfredsstillende, men da Priserne faldt, gjorde de store Afstande og Omkostninger Virksomheden urentabel, hvorfor begge Anlæg standsedes, og Bankforbindelsen (Landmandsbanken) led store Tab. Derimod har Kryolith Mine og Handelsselskabet haft meget store Indtægter. Dette Selskab har aldrig benyttet Grønlændere til det haarde Arbejde i Minen eller paa anden Maade; alt Arbejde, saavel overordnet som underordnet, er udført af Personer fra det egentlige Danmark. Alligevel har Grønland haft stor økonomisk Fordel af Selskabet, idet Koncessionsafgiften indgaar paa Grønlands Afsnit af Statsregnskabet. Da Kryolithen for en væsentlig Del bruges til Aluminiumfremstilling, en Industri, der særlig efter Krigen har været i en stærk Udvikling, og da Grønland har et naturligt Monopol, har Afgiften været stor og stærkt stigende. Den har i de senere Aar andraget flere Millioner Kr., og disse Indtægter har været medvirkende til, at Monopolet har kunnet udføre sin humane Opdragelsespolitik uden at være nogen Byrde for Danmark. Da Kryolithforekomsten, som f. T. bearbejdes, engang i Tidens Løb vil være opbrugt, har man i Forbindelse med en systematisk Kortlægning paabegyndt en geologisk Undersøgelse af hele Grønland, og man maa haabe, at denne vil føre til nye værdifulde Fund.

IV. MONOPOLETS VIRKNINGER

Man maa skelne mellem Virkningerne i Forhold til Grønlænderne og til den danske Statskasse. At Virkningen i Forholdet til Grønlænderne ikke har været slette, fremgaar allerede af Befolkningstilvæksten fra 6046 i 1805 i Vestgrønland til 15185 i 1930. Fødselshyppigheden var 1861—70 ialt 34,8 promille og steg til 42,3 promille i Perioden 1922—30. Dødeligheden sank i den samme Periode fra 34,9 til 25,6 promille, og Fødselsoverskudet er 1922—30 16,7 promille pr. a. Disse Tal er bedre end adskillige andre Steder, hvor Europæerne er kommet i Forbindelse med en primitiv Befolkning. Man maa erindre de primitive Folks ringere Modstandskraft overfor Sygdomme, et Forhold, der ogsaa er kendt i Grønland; men den ved Monopolet gennemførte Afspærring og Sundhedskontrol har forhindret mange Sygdomme i overhovedet at vise sig i Grønland; saaledes kender man kun et enkelt Tilfælde i forrige Aarhundrede af Syfilis, og dette er det lykkedes at isolere.

Den Sygdom, der spiller den største Rolle, og som medfører de fleste Dødsfald i den unge Alder, er Tuberkulosen. De lave Gange, der førte ind til de eksimoiiske Jordhuse, tillod kun ufuldstændig Ventilation, og i de smaa, lave Rum, hvor Masser af Børn opholdt sig, er Smitten hurtigt overført fra den ene til den anden. En effektiv Kamp mod denne Sygdom maatte derfor kræve Bygning af Huse, der tillod et bedre Renholdelsesarbejde. Forudsætningen herfor er, at Befolkningen dels fik rundelige Indtægter, dels kunde faa Laan til Byggeri, og endelig, at Byggematerialerne holdtes i en lav Pris. Naar man sammenligner ikke med Forholdene i Europa, men med Forholdene hos andre primitive Folk, maa det siges, at Monopolet har opfyldt de tre Betingelser. Gennem den stærke Udvikling af Erhvervene har Grønlændernes Indtægt særlig under de sidste Aars store Fiskerier været stigende, og de forøgede Indtægter har bl. a. været anvendt til Træ til Nybygninger (Udsendingen af Træ har i en Aarrække været stærkt stigende). Videre har man særlig til de Grønlændere, der var ansat i Monopolets Tjeneste, og som vanskeligt gennem Ekstraarbejde kunde skaffe sig økonomisk Basis for Husbygning, ydet Laan fra Staten, der tilbagebetales i regelmæssige Rater, og endelig har man i Overensstemmelse med de sociale Synspunkter, der ligger til Grund for Prisaafsættelsen, kun ladet Træmaterialer yde et lille Bidrag til Generaludgifterne.

Det kan indvendes mod Monopolet, at det har indskrænket Befolkningens Chancer; det er rigtigt, men det er i saa Fald Chancer baade i positiv og negativ Retning. Man har forhindret den Chance, der ellers vilde have været f. Eks. i Krigsaarene for, at der fra anden Side var blevet udrustet Skibe, der havde opkøbt Tran og Ræveskind til Priser, der var højere end Monopolets, men man har ogsaa indskrænket Chancerne for, at der i Krisetider ingen Interesse skulde være for de Produkter, som en Kolonis Befolkning kunde levere, saaledes at der maaske i en Aarrække ingen Besejling fandt Sted, og at Følgen deraf blev Nød og Arbejdsløshed for Grønlænderne. Det er meget muligt, at man ved at afskaffe Monopolet kunde forbedre Forholdene for f. Eks. den initiativrigeste Tiendedel, men det er vel endnu mere sandsynligt, at Befolkningens store Flertal vilde lide ved at miste den Stabilitet i Livsforholdene, som Monopolet skaber.

Den Udvidelse af Horisonten, som Befolkningen har naaet, fremgaar bl. af den stærke Interesse for en Udvidelse af Undervisningen og særlig af Ønsket om at større Dele af Befolkningen lærer

dansk. Man maa ogsaa antage, at de Efterskoler, der er oprettet i Henhold til Loven af 1925, vil udvide mange Grønlænderes Kendskab til og Interesse for det danske Sprog.

Den voksende Horisont, som man møder hos Befolkningen, har ogsaa givet sig Udslag i Interesse for og Udvidelse af det kommunale Selvstyre. Der findes i Grønland tre Grupper af Raad, Kommuneraad, Sysselraad og Landsraad. Raadenes Indtægter stammer i det væsentlige fra Monopolet og beregnes i Forhold til den Mængde Varer, der er indkøbt indenfor det paagældende Distrikt. Under Kommuneraadene ligger Sager vedrørende Fattigforsørgelse, mindre sociale Understøttelser og indtil 1925 Retsplejen i mindre betydelige Overtrædelsessager, i civile Sager mellem Grønlændere og Skiftesager efter saadanne. Det sidste forandredes ved Loven af 1925, hvorved der oprettedes Sysselret og Sysselraad. Sysselretten er Domstol for de til det grønlandske Samfund hørende Personer, og under Sysselraadene sorterer Sager om større sociale Understøttelser (til Invalider og Gamle, idet Aldersrenten atter refunderes fra Danmark) og om Laan til Husbygning og Erhvervsredskaber; endvidere fører Sysselraadet Tilsyn med Skolerne og med den almindelige Hygiejne indenfor Distriktet. Landsraadene (et for Nordgrønland og et for Sydgrønland) samles een Gang aarligt og drøfter Fællesanliggender for vedkommende Landomraade, hvad enten Spørgsmaal om saadanne maatte blive forelagt af Regeringen, eller Raadet selv maatte finde Anledning til at rejse disse. I det hele og store er saaledes Selvstyret i Grønland beslægtet med Selvstyre andetsteds, og man mener, at den Lejlighed, som der herigennem gives Befolkningen til uden trykkende økonomiske Bekymringer at tage Stilling til stedse større samfundsmæssige Spørgsmaal vil gøre den stedse mere skikket til at træde i direkte Samkvem med Mennesker andetsteds og til i sidste Instans at tage Ansvar for deres egen Fremtidsskæbne.

Monopolets Betydning for Danmark maa først betragtes ud fra det økonomiske Resultat, det har givet Statskassen. Gaar vi 100 Aar tilbage i Tiden var det Opfattelsen, at Monopolhandelen burde give Overskud til Fordel for den danske Statskasse paa samme Maade, som andre Lande havde Fordel af Handelen med deres Kolonier. I den første Halvdel af det nittende Aarhundrede gav Handelen ikke mindst som Følge af de høje Tranpriser ret betydelige Overskud i hvert Fald i Perioder og en Kommission har i 1862 beregnet dette Overskud til 1,8 Mill. Kr. Da Tranpriserne faldt som Følge af Konkurrencen med den mineralske Olie,

og da Monopolet ikke vilde indskrænke Besejlingen eller nedsætte Priserne, der gaves Grønlænderne, blev Overskudet efterhaanden forvandlet til et Underskud. De første 10 Aar af Perioden 1862—1912 har givet et Overskud paa 1,9 Mill. (hvis Kryolithafgiften fra-
drages 1,1 Mill.), og de sidste 10 Aar har givet et Underskud paa $3\frac{1}{2}$ Mill. Kr. (minus Kryolithafgiften et Underskud paa 4,4 Mill.). I hele 50 Aars Perioden 1862—1912 har der særlig i de første Aar været Overskud paa ialt 4,1 Mill. Kr., i andre Aar Underskud paa 6,1 Mill., ialt saaledes et Underskud for hele Perioden paa ca. 2 Millioner Kr. Kryolithafgiften, der gaar ind blandt Monopolets Indtægter, har i dette Tidsrum ialt andraget 4,8 Mill. Kr., saaledes at Monopolet i direkte Relation til Grønlænderne har givet et Underskud paa 6,8 Mill. Kr.

Derefter fulgte Krigsaarene med stærkt stigende Priser paa Tran og Skind, og da man ikke forandrede Priserne i Grønland, fik man et betydeligt Tab paa Salg af Varer herfra og et endnu større Overskud paa Salg af Varer fra Grønland, saaledes at man alt i alt fik et Overskud, der steg stærkt i de sidste Krigsaar. I Efterkrigsaarene, hvor Konjunkturerne gik stærkt imod de grønlandske Produkter, blev Overskudet atter forvandlet til et Underskud. Da Naturen i disse Aar skabte Mulighed for en rask Udvikling af Erhvervslivet gennem den store Torskerigdom, gav Monopolet Grønlænderne en saadan Pris for Fisken, at man derved skabte gunstige Erhvervsvilkaar, særlig for Befolkningen i det sydlige Vestgrønland, uanset at Verdensmarkedets Priser for Saltfisk i og for sig ikke var saa høje, at man kunde levere Fisken i Europa uden Tab. Men det Tab, der derved fremkom for Grønland og forøvrigt ogsaa ved de faldende Oliepriser, opvejedes ved, at den samme Periode havde en Højkonjunktur for Kryolithen, idet Aluminiumsindustrien Verden over havde et mægtigt Opsving. Tager vi 20 Aars Perioden 1911—12 til 1931—32 har vi 12 Aar med et samlet Overskud paa Statsregnskabet paa 6,983,654 Kr. og 8 Aar med et samlet Underskud paa 4,143,505 Kr. Under de sidste Aars store Krise har alle de grønlandske Eksportvarer været underkastet store Prisfald og samtidig er Kryolithafgiften gaaet betydelig ned, saaledes at 1931—32 har givet et stort Underskud, og 1932—33 ventes at ville gøre det samme.

Til en endelig Bedømmelse af Monopolets Betydning for Danmark hører yderligere en Vurdering af den Beskæftigelse, Grønland har givet Danmark, baade de, der er i Monopolets Tjeneste, og Leverandører og Købere, eventuelt ogsaa de ved Kryolithens

Bearbejdelse og Salg ansatte, minus hvad Grønland kunde have givet af Indtægtsmuligheder, hvis Monopolet ikke havde eksisteret. Om det sidste er der meget stor Uenighed mellem de interesserede og nogen talmæssig Opgørelse kan derfor ikke foretages. Det vil heller ikke være nødvendigt, saa længe Staten fastholder, at de grønlandske Erhvervsmuligheder først stilles til Raadighed for den grønlandske Befolkning.

V. ØSTGRØNLAND

Østgrønland er endnu fattigere end Vestgrønland paa Muligheder for Dyreliv, der har Interesse for Mennesker; det er et storslaaet Bjærglandskab med faa og smaa Dale og langs Kysten gaar en Polarstrøm, der er fyldt med Is, saaledes at Kysten højst kan besejles et Par Sommermaaneder. Det er til Belysning af Østgrønlands Fattigdom sagt, at hvis man skød Moskusokserne i en Dal, kunde det vare 100 Aar inden der kom Moskusokser i den samme Dal, og det er i hvert Fald sikkert, at der er faa Egne af Kloden, der giver det højere Dyreliv saa faa Livsmuligheder, og Følgen heraf er, at fremmede Jægere i disse Egne ret let vil kunne drive Rovdrift paa Dyrebestanden.

Langs denne flere Hundrede Mil lange Kyst har der i Aarhundreder levet nogle smaa Eskimostammer paa ialt faa Hundrede Mennesker; de har levet paa et Stenaldertrin, i det væsentlige af Jagt paa Sæler, som i nogle Egne findes i ret stort Tal. For et halvt Aarhundrede siden traadte de danske i Forbindelse med de indfødte (Gustav Holms Ekspedition). Monopolet blev indført, og man paabegyndte ved Angmagsalik et Arbejde, der svarer til det, som Danmark i længere Tid har udført i Vestgrønland. Følgen heraf har været, at Befolkningen tog stærkt til. Senere flyttede ca. et Hundrede Mennesker nordpaa til Scoresbysund, hvor der anlagdes en ny Koloni. Hvor fattig den paagældende Kyststrækning i det hele er, ses maaske bedst af Statistiken over Antallet af skudte Bjørne; disse yngler oppe i det nordlige Østgrønlands Fjorde; følger med Isen ned langs Kysten og eventuelt rundt Kap Farvel til den sydlige Vestkyst. Saa længe der ingen Handelsstation var i Østgrønland, kunde der skydes Bjørne ved de sydlige Bopladser i Vestgrønland. Dette hørte op, da Salg af Skydevaaben indførtes ved Angmagsalik, og denne Koloni blev Hovedsædet for Bjørnefangsten. Da Scoresbysund anlagdes, gik Fangsten ved Angmagsalik tilbage i samme Grad, som Bjørne-

jagterne ved Scoresbysund udvidedes. Der bliver saaledes skudt omkring 150 Isbjørne i Østgrønlandsisen, og denne Fangst forskydes længere og længere mod Nord, og naar norske Fangere i de senere Aar er begyndt at jage i de Egne, hvor Bjørnene yngler, vil det være rimeligt at antage, at Isbjørnens Betydning for Østgrønlands Eskimoer er i Aftagende.

Statistiken over Rævefangsten baade i Angmagsalik og Scoresbysund Distrikter synes at vise, at der er forholdsvis faa Ræve, og det maa antages ogsaa at gælde de Egne, hvorom Striden mellem Danmark og Norge staar, idet der synes at være forholdsvis faa Dyr, der er egnede til Føde for Ræven. Tilbage bliver Sælerne; af disse findes der saa mange, at maaske nogle Tusinde Eskimoer kan leve paa væsentlig samme Maade, som deres Forfædre har gjort. Nogle Skind af Bjørn, Ræv og Sæl kan der vel altid blive til at sælge til Handelsbestyreren til Køb af Skyderekvisitter og til de faa europæiske Produkter, som Befolkningen efterspørger. Nogen virkelig Eksistensmulighed for Europæere, der skal medføre Hovedparten af deres Ernæring, synes der ikke at være. Det synes, som om de 10—20 norske eller danske Jægere kan leve i det nordlige Østgrønland i nogle Aar, men det er ikke oplyst, om deres Jagt ikke betyder Rovdrift af de Erhvervsmuligheder, der findes.

Hvis der ikke findes meget værdifulde Mineraler, der kan bære en kostbar Besejling gennem Isen, synes det derfor naturligt, at Grønlænderne beholdt Landets faa og smaa Erhvervsmuligheder. Befolkningen har Brug for store Strækninger og Pattedyrene for Egne, hvor de kan yngle i Fred, og det vil efter dansk Opfattelse være rimeligt, om Europæerne ikke søgte at konkurrere de indfødte ud af disse Egne, men lod dem leve videre under Monopolets Beskyttelse.
